

दुःखापतैरित्येतद्वाचष्टे दुःखमिति उपादानाद्देहेन्द्रियादीनांगर्भगीकारान् अभिमानाज्जन्मानंतरंदुःखदेहवद्वर्धते एवंत्यागान्मरणादपिवर्धतेऽतस्तेभ्योहेतुभ्यःनिरोधोदुःखस्यस्यात्कर्तव्यःयतोनिरोधज्ञोविमुच्यते ॥ १९ ॥ रजस्यंतर्हितामूर्तिरिन्द्रियाणामित्युपक्रांतमिन्द्रियाणांरजोमात्रत्वमुपसंहरति इन्द्रियाणामिति परीक्ष्येति रजोरूपप्रवृत्तिनिरोधेनेन्द्रियनिरोधादुःखनिरोधोभवतीत्यर्थः ॥ २० ॥ अतर्षुलंतृष्णाहीनं ज्ञानेन्द्रियाणिनोपसर्पतिनव्यामुवति इन्द्रियार्थान्प्राप्यापीतिशेषः तत्फलमाह हीनैरिति हीनैःक्षीणैः करणैरिन्द्रियैः ॥ २१ ॥ इतिशांति० मोक्ष० नै० भा० त्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ अत्रइन्द्रियजयेज्ञानात्ज्ञानंप्राप्यचरन्शमादीननुतिष्ठन् ॥ १ ॥ पुरुषोमनुष्यः द्विजाःत्रैवर्णिकाः मंत्रदर्शिनोब्राह्मणाः ॥ २ ॥ तत्त्वार्थप्रतिगतःनिश्चयोयेषां ॥ ३ ॥ ज्ञानविदोब्रह्मविदः ॥ ४ ॥ एवंउपा

दुःखंविद्यादुपादानादभिमानाच्चवर्धते ॥ त्यागात्तेभ्योनिरोधःस्यान्निरोधज्ञोविमुच्यते ॥ १९ ॥ इन्द्रियाणांरजस्येवप्रलयप्रभवानुभौ ॥ परीक्ष्यसंचरेद्विद्वान्यथावच्छास्त्रचक्षुषा ॥ २० ॥ ज्ञानेन्द्रियाणीन्द्रियार्थान्नोपसर्पत्यतर्षुलं ॥ हीनैश्चकरणैर्देहीनदेहंपुनरर्हति ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति० मोक्ष० वाष्णोयाध्यात्मकथनेत्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ भीष्मउवाच अत्रोपायंप्रवक्ष्यामियथावच्छास्त्रचक्षुषा ॥ तत्त्वज्ञानाच्चरन्राजन्प्राप्नुयात्परमांगतिं ॥ १ ॥ सर्वेषामेवभूतानांपुरुषःश्रेष्ठउच्यते ॥ पुरुषेभ्योद्विजानाद्दुर्द्विजेभ्योमंत्रदर्शिनः ॥ २ ॥ सर्वभूतात्मभूतास्तेसर्वज्ञाःसर्वदर्शिनः ॥ ब्राह्मणावेदशास्त्रज्ञास्तत्त्वार्थगतनिश्चयाः ॥ ३ ॥ नेत्रहीनोयथात्येकःकृच्छ्राणिलभतेऽध्वनि ॥ ज्ञानहीनस्तथालोकेतस्माज्ज्ञानविदोऽधिकाः ॥ ४ ॥ तांस्तानुपासतेधर्मान्धर्मकामायथागमं ॥ नत्वेषामर्थसामान्यमंतरेणगुणानिमान् ॥ ५ ॥ वाग्देहमनसांशौचंक्षमासत्यंधृतिःस्मृतिः ॥ सर्वधर्मेषुधर्मज्ञाज्ञापयंतिगुणाञ्छुभान् ॥ ६ ॥ यदिदंब्रह्मणोरूपंब्रह्मचर्यमितिस्मृतं ॥ परंतत्सर्वधर्मेभ्यस्तेनयांतिपरांगतिं ॥ ७ ॥ लिङ्गसंयोगहीनंयच्छब्दस्पर्शविवर्जितं ॥ श्रोत्रेणश्रवणंचैवचक्षुषाचैवदर्शनं ॥ ८ ॥

यज्ञान्प्रशस्यतद्गुणानाह तांस्तानिति यथागमंयथाशास्त्रंतांस्तानिष्टापूर्तादीन् अर्थसामान्यंकलसाम्यंमोक्षाख्यंनिरतिशयंइमान्वक्ष्यमाणान् ॥ ५ ॥ गुणानेवाह वागिति अनृतर्हि साकामादिराहित्यंवागादीनां शौचं सर्वेषुप्रवृत्तिनिवृत्त्यात्मकेषुधर्मेषु ॥ ६ ॥ ब्रह्मणिचर्याब्रह्मचर्ययोगधर्मः ब्रह्मणोरूपंब्रह्मप्रापकत्वात्तदभिन्नंपरांगतिमोक्षं ॥ ७ ॥ गतिमेवविशिनष्टि लिङ्गमिति लिङ्गंपंचप्राणमनोबुद्धिदशेन्द्रियसंघातरूपं तेनयत्रसंयोगोनास्तिअतएवशब्दादिहीनंश्रोत्रेणउपाधिनातदेवश्रवणंशब्दानुभवरूपंएवंरूपाद्यनुभवात्मकं तथाचशब्दादीनाव्यभिचारित्वाद्यत्केवलानुभवरूपंतदेवमुख्यंब्रह्म निर्विकल्पकावस्थापरब्रह्मप्रापिकेत्यर्थः ॥ ८ ॥